
بسم الله الرحمن الرحيم

شرح جامع

مفاهیم حوزه های مختلف جامعه شناسی

«علوم اجتماعی»

مولف: حسین صنعتی

انتشارات ارشد

پیشگفتار ناشر

خداوند بزرگ را شاکریم که فرصتی عنایت فرمود تا بتوانیم قدمی در جهت گسترش علم و فرهنگ کشور عزیزمان برداریم و مسیری هموار را در اختیار مخاطبان و داوطلبان علاقمند به ادامه تحصیل قرار دهیم. از آنجائی که درحوزه کتاب‌های درسی و کمک درسی کارشناسی ارشد کتاب‌های زیادی به رشته تحریر در آمده است با این حال وجود یک مجموعه جامع، دقیق، کامل و دارای رفرنس(منابع) مستند احساس می‌شود.

همیشه دغدغه داشتیم که ای کاش می‌شد تمامی منابع پراکنده و گاهاً دست نایافتنی کنکور در یک مجموعه به گونه‌ای جذاب و شیوا آماده می‌شد و همچنین سوالات دوره‌های قبل کنکور نیز به گونه‌ای تشریحی پاسخ داده می شدند، که خدشه‌ای بر آنها وارد نشود و خیال داوطلبان عزیز آنقدر آسوده باشد که اطلاعات مندرج در پاسخنامه‌ها را برای بهره‌گیری در آزمون خود بکار گیرند. این کار با یاری خداوند بزرگ و همکاری نخبه‌ترین دانشجویان و اساتید کشور در انتشارات ارشد هماهنگ گردید و در تمامی مقاطع تحصیلی از کاردانی به کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در حوزهٔ آزمون‌های سراسری – آزاد و پیام نور بسته‌های آموزشی شامل کتاب‌های بانک سوالات و کتاب‌های شرح جامع درس آماده گردید. در تهیه مجموعه‌های فوق‌الذکر از فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری که حائز رتبه‌های تک رقمی کنکور می‌باشند، استفاده کرده‌ایم، تا شما عزیزان بتوانید در راستای افزایش توان علمی خود در جهت نیل به مقصود خویش نایل آیید. بدون تردید می‌توان گفت که برای اولین بار در نظام آموزشی کشور مجموعه‌ای به این سبک عرضه می‌شود که در کیفیت و کمیت بی‌نظیر بوده و تمامی نیازهای دانشجویان داوطلبان عزیز را پوشش داده است. امید است که استفاده از این مجموعه عزیزان را در جهت موفقیت در آزمون یاری رسانده باشد. در پایان لازم به ذکر است که بی نقصی محض از آن خداوند متعال می‌باشد، بنا براین از تمامی خوانندگان و داوطلبان عزیز خواهشمندیم نظرات سازنده خود را در مورد این کتاب به سایت انتشارات ارشد اعلام نمایند تا ما را در جهت هر چه بهتر آماده کردن این محصولات یاری رسانند.

با تشکر

ناشـــــر

www.arshadbook. ir

پیشگفتار مولف

دوست گرامی!
با عرض سلام و احترام

گرایش «جامعه‌شناسی» به عنوان غنی‌ترین و پرطرفدارترین گرایش رشته‌ی علوم اجتماعی شناخته می‌شود. در این گرایش، درس «مفاهیم حوزه‌های مختلف جامعه‌شناسی» از بیشترین اهمیت و ضریب آزمونی برخوردار می‌باشد. اما از آنجا که منابع مطالعاتی این درس بسیار متنوع و متعدد بوده و مطالعه‌ی بایسته و شایسته‌ی آنها از عهده قریب به اتفاق داوطلبان آزمون کارشناسی ارشد خارج می‌باشد، ضرورت تدوین یک مجموعه خلاصه از مباحث اصلی این درس احساس می‌شود.

دراین مجموعه سعی نگارنده بر این بوده است که با توجه به تدریس خود در کلاس‌های دوره‌های آمادگی کنکور کارشناسی ارشد و نیز، آشنایی با اساتید طراح سؤال (در دانشگاه تهران و سایر دانشگاه‌های تهران)، مطالبی گرد آورد که در عین اختصار، نیاز دانشجویان را به یک منبع مفید و نسبتاً کامل در این زمینه، ارضاء نماید.

امتیاز این مجموعه در این است که نگارنده در تهیه‌ی آن از سویی، مهمترین کتاب‌های مربوطه را بر اساس سرفصل‌های سازمان سنجش و با توجه به سؤالات کنکور سال‌های پیشین، به عنوان منبع مورد استفاده قرار داده است و از سوی دیگر، با مشاهده مجموعه‌های مشابه موجود در بازار، سعی در احتراز از نقص‌ها و کمبودهای آن مجموعه‌ها و در عین حال، جمع داشتن نقاط قوت و امتیازات مثبت آنها (چه از لحاظ صوری و چه از لحاظ محتوایی) داشته است.

شما داوطلب گرامی می‌توانید اطمینان داشته باشید که با تسلط کامل بر مطالب این مجموعه، به امید خدا، نتیجه‌ای بهتر از مطالعه تمامی منابع اصلی (که فرصت مرور و تسلط بر مطالب آنها، برای بسیاری، امکان‌پذیر نمی‌باشد) و یا مطالعه‌ی هر مجموعه‌ی مشابه دیگر، خواهید گرفت.

اما به خوبی واقفیم که بمانند تمامی تلاش‌هایمان، این مجموعه نیز اشکالات و نقایصی دارد که به احتمال، اندک نیستند. لذا از شما دوست عزیز خواهشمندیم هر نکته‌ای که به نظر شریفتان در بهبود این مجموعه و مجموعه‌هایی این چنینی به کار می‌آید، با نگارنده‌ی این سطور در میان بگذارید.

صمیمانه آرزوی موفقیت شما را داشته و انتقادات و پیشنهاداتتان را به دیده‌ی منت پذیرایی.

حسین صنعتی
Hosein.Sanati@gmail.com

فهرست

عنوان **صفحه**

پیشگفتار ناشر ۳
پیشگفتار مولف ۴

فصل اول: حوزه مبانی جامعه‌شناسی

تعریف جامعه شناسان از مفهوم جامعه انسانی ۲۳
تعریف، موضوع و قلمرو علم جامعه‌شناسی ۲۴
مفهوم فرهنگ ۲۵
جامعه‌شناسی ۲۵
جامعه‌شناسی به مثابه یک علم ۲۵
جامعه‌شناسی محض و کاربردی ۲۵
روش‌های ذهنی و عینی ۲۶
تعریف فرهنگ ۲۶
تمایز فرهنگ از جامعه ۲۶
ارتباط نمادی ۲۶
هنجارهای فرهنگی ۲۷
فرهنگ آرمانی و فرهنگ موجود ۲۷
سازمان فرهنگ ۲۷
قوم مرکزی ۲۸
نسبیت فرهنگی ۲۸
ضربه فرهنگی ۲۸
دگرگونی فرهنگی ۲۸
واپس ماندگی فرهنگی ۲۸
فرهنگ‌پذیری ۲۹
سرچشمه دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی ۲۹
پایگاه و نقش ۲۹
پایگاه انتسابی و اکتسابی ۳۰
بی‌ثباتی و تضاد پایگاه اجتماعی ۳۰
نقش‌های نمونه ۳۰

عنوان **صفحه**

نقش محول و نقش محقق ۳۰
دلسردی از نقش ۳۰
فشار نقش ۳۱
تعارض نقش‌ها ۳۱
شبکه نقش‌ها ۳۱
نمایش یا بازی نقش‌ها ۳۱
اجتماعی شدن ۳۱
دیگری تعمیم یافته ۳۲
منش ملی ۳۲
نهادهای اجتماعی(Social Institution) ۳۲
گروه‌های اجتماعی(Social Groups) ۳۳
عوامل تعیین کننده رفتار جمعی ۳۳
جماعت ۳۴
انواع جماعت ۳۴
هیستری جمعی ۳۵
تصورات قالبی ۳۵
پیشداوری و تبعیض ۳۵
جداسازی ۳۵
همانندسازی ۳۶
اختلاط ۳۶
چندگرایی فرهنگی ۳۶
همگونگی ۳۶
واکنش‌های گروه اقلیت ۳۶
انواع جنبش‌های اجتماعی ۳۶
چکیده فصل: ۳۸
نکات تکمیلی: ۴۰
تست‌های آخر فصل ۴۱
پاسخ تست‌های آخر فصل ۴۶

فصل دوم: حوزه جامعه‌شناسی خانواده

اهمیت نهاد خانواده ۴۹
نظریه های جامعه‌شناسی خانواده ۴۹
لوئیز مورگان ۴۹
نظریه دورکیم ۵۰
نظریه لوی استروس ۵۰

عنوان **صفحه**

نظریه تالکوت پارسونز ۵۱
نظریه رنه کونیگ ۵۱
نظریه هلموت شلسگی ۵۱
نظریه انگلس ۵۱
ازدواج ۵۱
محرمیت ۵۲
انواع ازدواج ۵۲
نظریه‌های همسرگزینی ۵۳
انواع خانواده ۵۵
انواع نظام‌های خویشاوندی ۵۶
ازدواج در میان عشایر ۵۷
کارکردهای خانواده ۵۷
خانواده در دنیای صنعتی جدید ۵۷
چکیده فصل: ۵۹
نکات تکمیلی: ۶۱
تست‌های آخر فصل ۶۲
پاسخ تست‌های آخر فصل ۶۷

فصل سوم: حوزه روانشناسی اجتماعی

متدهای تحقیقی در روانشناسی اجتماعی ۷۱
حوزه های عمده نظری در روانشناسی اجتماعی ۷۲
تئوری‌های عمده در روانشناسی اجتماعی معاصر ۷۳
مکتب روانشناسی گشتالت ۷۳
تئوری میدانی کورت لوین ۷۵
دینامیسم گروهی از دیدگاه لوین ۷۷
نظریه توازن شناختی فردریک هایدر ۷۷
نظریه سلیمان‌اش ۷۷
کارهای اصلی اش ۷۸
نظریه عملیات ارتباطی نیوکامب ۷۸
نظریه های فستینگر (مقایسه اجتماعی، ناموزونی شناختی) ۷۹
نظریه مقایسه اجتماعی ۷۹
نظریه عدم توازن‌شناختی ۷۹
مکتب روانکاوی زیگموند فروید ۷۹
تحلیل خواب از دیدگاه فروید ۸۰
تئوری شخصیت و اجتماعی شدن انگیزه‌ها ۸۰

عنوان **صفحه**

تعیین‌کنندگی یا جبرگرایی روانی ۸۱
مکتب کنش سمبولی و نظریات جرج هربرت مید ۸۱
جرج هربرت مید و مکتب کنش سمبولی ۸۲
مفاهیم اصلی روانشناسی اجتماعی مید ۸۲
مکتب اصالت رفتار اجتماعی و روانشناسی انفعالی اسکینر ۸۴
ب. اف. اسکینر و مکتب اصالت رفتار ۸۶
تکنولوژی رفتاری ۸۷
روانشناسی عملیاتی اسکینر ۸۷
مکاتب نظری در بیگانگی ۸۸
تئوری‌های جامعه‌شناسی بیگانگی ۸۸
امیل دورکیم ۸۸
رابرت مرتون ۸۹
کارل مارکس ۸۹
نظریه گروه مرجع مرتون ۹۰
نظریه کنش تالکوت پارسنز ۹۲
چکیده فصل: ۹۳
نکات تکمیلی: ۹۶
تست‌های آخر فصل ۹۷
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۰۳

فصل چهارم: حوزه جامعه‌شناسی انحرافات

اساس نظم و نظارت اجتماعی ۱۰۷
نظارت از طریق اجتماعی کردن ۱۰۷
نظارت بر رفتار از طریق فشار گروه ۱۰۷
تنظیم رفتار از طریق استفاده از زور ۱۰۸
مشخصات انحراف ۱۰۸
انحراف از فرهنگ آرمانی و فرهنگ موجود (واقعی) ۱۰۸
هنجارهای نیمه نهادی شده در گروه ۱۰۸
انحراف به مثابه سرآغاز تغییر فرهنگی ۱۰۸
تشخیص کج رفتاران ۱۰۹
جرم‌شناسی ۱۰۹
اشکالات دیدگاه جرم‌شناسی ۱۰۹
تعریف جرم‌شناس از جرم ۱۰۹
مشخصات انحراف؛ اورت هگن ۱۰۹
انواع انحراف؛ هگن ۱۰۹

عنوان **صفحه**

مرتن؛ کج‌رفتاری به مثابه گسست وسائل و اهداف ۱۱۰
ساخت اجتماعی و بی‌هنجاری ۱۱۰
انواع انحراف از نظر مرتن ۱۱۱
ارتباطات نسبی؛ ساترلند ۱۱۱
کلووارد و اوهلین؛ تفاوت در دسترسی به فرصتهای انحراف ۱۱۲
آلبرت کوهن؛ خرده فرهنگ بزهکاری (جوانان فقیر) ۱۱۳
راه‌حل‌های مشکل «ارتقاء پایگاهی» ۱۱۴
جرم جوانان؛ دیوید ماتزا ۱۱۴
گلیزر؛ هویت پذیری افتراقی ۱۱۵
برگس و ایکرز؛ تقویت افتراقی ۱۱۶
واکنش اجتماعی؛ ادوین لمرت ۱۱۶
چکیده فصل: ۱۱۷
نکات تکمیلی: ۱۱۸
تست‌های آخر فصل ۱۱۹
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۲۲

فصل پنجم: حوزه بررسی مسائل اجتماعی

رویکرد «آسیب‌شناسی اجتماعی» ۱۲۵
رویکرد بی‌سازمانی اجتماعی ۱۲۶
چارلز کولی ۱۲۶
تامس و زنانسکی ۱۲۷
آگ برن ۱۲۷
رویکرد تضاد ارزش‌ها ۱۲۷
رویکرد کج‌رفتاری ۱۲۸
ظهور نظریه پیوند افتراقی؛ ارتباطات نسبی ۱۲۸
رویکرد انگ زنی یا رویکرد کنش متقابل گرا ۱۲۹
بنیان‌گذاران رویکرد انگ زنی ۱۲۹
رویکرد انتقادی ۱۳۰
رویکرد برساخت‌گرایی اجتماعی ۱۳۰
چکیده فصل: ۱۳۱
تست‌های آخر فصل ۱۳۲
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۳۴

فصل ششم: حوزه جامعه‌شناسی ارتباطات

اهداف ارتباط اجتماعی ۱۳۷
اهمیت ارتباط اجتماعی ۱۳۷

عنوان **صفحه**

فرستنده- گیرنده و گردونه ارتباط ۱۳۹
صاحب‌نظران ارتباط اجتماعی ۱۴۰
مارشال مک لوهان و نظریات او ۱۴۰
دیوید رایزمن ۱۴۱
رسالات وسائل ارتباط جمعی ۱۴۲
دو دیدگاه در مورد تأثیر وسایل ارتباط جمعی ۱۴۳
چکیده فصل: ۱۴۷
نکات تکمیلی: ۱۴۹
تست‌های آخر فصل ۱۵۰
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۵۴

فصل هفتم: حوزه جامعه‌شناسی آموزش و پرورش

مفاهیم و اصطلاحات ۱۵۷
نظام آموزش و پرورش:Educational system ۱۵۷
آموزش و پرورش Education ۱۵۷
نهاد آموزش و پرورش ۱۵۷
کارکرد رسمی و آشکار نهاد آموزش و پرورش ۱۵۸
آموزش و پرورش همگانی ۱۵۸
کارکردهای آموزش و پرورش ۱۵۹
طرح‌های اولیه و تحول آموزش و پرورش ۱۶۰
رویکردهای نظری در جامعه‌شناسی آموزش و پرورش ۱۶۲
دورکیم ۱۶۳
وبر ۱۶۴
کارل مانهایم ۱۶۴
رویکردهای نوین در جامعه‌شناسی آموزش و پرورش ۱۶۴
چکیده فصل: ۱۶۶
نکات تکمیلی: ۱۶۸
تست‌های آخر فصل ۱۶۹
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۷۳

فصل هشتم: حوزه جامعه‌شناسی ادبیات

جامعه‌شناسی ادبیات ۱۷۷
پدیده ادبی ۱۷۷
تاریخچه ۱۷۸
روش بررسی پدیده ادبی ۱۷۹
تولید در بستر زمان ۱۸۰

عنوان **صفحه**

نسل‌ها و گروه‌ها ۱۸۰
نویسنده درجامعه ۱۸۱
حرفه‌ادبی ۱۸۲
عمل انتشار ۱۸۲
تاریخچه نشر ۱۸۲
کار انتشارات ۱۸۲
شبکه‌های توزیع ۱۸۴
محدودهای شبکه ۱۸۴
شبکه فرهیختگان ۱۸۴
شبکه‌های عام ۱۸۵
خوانندگان ۱۸۶
موفقیت ۱۸۶
مطالعه و زندگی ۱۸۷
انگیزه ۱۸۷
اوضاع و احوال مناسب برای مطالعه ۱۸۸
چکیده فصل: ۱۸۹
نکات تکمیلی: ۱۹۰
تست‌های آخر فصل ۱۹۱
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۹۲

فصل نهم: حوزه جامعه‌شناسی پزشکی

دو تعریف رایج در جامعه‌شناسی پزشکی ۱۹۵
فرق پزشکی اجتماعی با جامعه‌شناسی پزشکی ۱۹۶
رابطه بین پزشکی و جامعه‌شناسی ۱۹۶
چند شیوه عمل در توجه به نشانه‌ها ۱۹۶
انواع بیماری ۱۹۷
اشکال متفاوت خدمات پزشکی ۲۰۰
چیکده فصل: **Error! Bookmark not defined.**
نکات تکمیلی: ۲۰۲
تست‌های آخر فصل ۲۰۳
پاسخ تست‌های آخر فصل ۲۰۶

فصل دهم: حوزه جامعه‌شناسی صنعتی

نقد جامعه صنعتی ۲۱۰
نظریات مربوط به جامعه صنعتی ۲۱۰
جامعه نوین صنعتی ۲۱۲

عنوان **صفحه**

تئوری همگرایی (تز تقریب) ۲۱۲
انتقادات نسبت به تئوری تقریب ۲۱۵
جامعه تکنوکراتیک ۲۱۵
جامعه فراصنعتی (پست مدرنیسم) ۲۱۶
فوردیسم و فرافوردیسم ۲۱۸
چکیده فصل: **Error! Bookmark not defined.**
نکات تکمیلی: ۲۲۰
تست‌های آخر فصل ۲۲۱
پاسخ تست‌های آخر فصل ۲۲۴

فصل یازدهم: حوزه جامعه‌شناسی سازمانها

سطوح مطالعه سازمانها ۲۲۷
تاریخ پیدایی سازمانها ۲۲۸
تاریخچه شرکتهای اقتصادی ۲۳۰
نظریات جامعه‌شناسی سازمانها ۲۳۰
گروه اول: نظریات کلاسیک ۲۳۰
گروه دوم: نظریات بوروکراسی و مدیریت علمی (نظریه های ماشینی) ۲۳۲
مهمترین انتقادات وارده برنظریهٔ بوروکراسی وبر ۲۳۴
نظریه مدیریت علمی فردریک تیلور ۲۳۶
گروه سوم: نظریات سازمانهای رسمی (نظریات جدید) ۲۳۷
گروه چهارم: نظریات گروههای غیررسمی ۲۳۸
منابع قدرت غیررسمی ۲۴۰
ویژگی های سازمان غیررسمی ۲۴۰
انواع گروههای غیررسمی ۲۴۰
نوع شناسی سازمانها ۲۴۱
نوع شناسی هیوز ۲۴۱
نوع شناسی اتزیونی ۲۴۱
نوع‌شناسی بلا و اسکات ۲۴۱
هدفهای سازمانی ۲۴۲
جانشینی هدفها ۲۴۳
هدفها وتصمیم گیری ۲۴۳
رویکرد تصمیم: هربرت سایمون ۲۴۳
سیستمها و سازمان ۲۴۴
رهبری و کنترل ۲۴۵
حوزهٔ فعالیت رهبری ۲۴۶

عنوان **صفحه**

عوامل محیطی تأثیر گذار بر سازمانها ۲۴۶
چکیده فصل: ۲۴۷
نکات تکمیلی: ۲۵۰
تست‌های آخر فصل ۲۵۲
پاسخ تست‌های آخر فصل ۲۵۹

فصل دوازدهم: حوزه جامعه‌شناسی کار و شغل

تعریف جامعه‌شناسی کار ۲۶۳
ابعاد کار ۲۶۵
نقش تکنولوژی در کار ۲۶۵
اختلافات میان کارگران و کارفرمایان ۲۶۵
دیدگاه‌های مدیریتی ۲۶۵
مکتب تضاد ۲۶۶
نظریه‌های روانشناسی و روانشناسی اجتماعی در حوزه کار و شغل ۲۶۷
فعالیت و اشتغال در ایران ۲۶۸
چکیده فصل: ۲۶۹
نکات تکمیلی: ۲۷۰
تست‌های آخر فصل ۲۷۳
پاسخ تست‌های آخر فصل ۲۷۷

فصل سیزدهم: حوزه جامعه‌شناسی توسعه

مفاهیم و اصطلاحات ۲۸۱
توسعه Development ۲۸۱
تغییر اجتماعی Social Change ۲۸۱
توسعه نیافتگی Underdevelopment ۲۸۱
جهان سوم Third World ۲۸۱
ویژگیهای جهان سوم ۲۸۱
فقر Poverty ۲۸۶
شهرنشینی ۲۸۶
جمعیت ۲۸۷
آموزش و پرورش ۲۸۷
دیدگاه جامعه شناسان کلاسیک و گذار تاریخی جوامع ۲۸۷
ویژگیهای مکتب کلاسیک ۲۸۸
جامعه شناسان کلاسیک ۲۸۸
مکتب نوسازی - اندیشه های کلاسیک توسعه نیافتگی - مکتب اکلا ۲۹۱
مفهوم نوسازی Modernization ۲۹۱

عنوان **صفحه**

مکتب ساختی کارکردی ۲۹۱
ویژگیهای مکتب نوسازی ۲۹۱
تعریف نوسازی از دیدگاه جامعه‌شناسی ۲۹۱
تعریف نوسازی از دیدگاه اقتصادی ۲۹۱
تعریف نوسازی از دیدگاه سیاسی ۲۹۲
تعریف نوسازی از دیدگاه روانشناختی ۲۹۲
رابطه نوسازی، توسعه و صنعتی شدن با یکدیگر ۲۹۲
حوزه های نظری دیدگاه نوسازی و نظریه پردازان آنها ۲۹۲
۱- حوزه نظریه های نوسازی اجتماعی ۲۹۳
مقایسه مکتب نوسازی قدیم و جدید ۲۹۷
مکتب اکلا (Economic Commission of Latin America (ECLA ۲۹۷
دیدگاه وابستگی (قدیم و جدید) و دیدگاه نظام جهانی ۲۹۸
تفاوت مکتب وابستگی با اندیشه های مارکس ۲۹۸
آراء و عقاید صاحب نظران مکتب وابستگی ۲۹۸
مقایسه وابستگی قدیم و جدید ۳۰۰
نظریات برخی از صاحب‌نظران مکتب وابستگی جدید ۳۰۱
دیدگاه نظام جهانی ۳۰۱
خاستگاه اندیشه نظام جهانی ۳۰۲
ساختار نظام جهانی ۳۰۲
توسعه در نظام جهانی ۳۰۳
نظریه عرضه نامحدود نیروی کار آرتور لوئیس ۳۰۴
نظریه آمیختگی شیوه های تولید ۳۰۴
نظریه رخنه به پایین Trickle- down ۳۰۴
چکیده فصل: ۳۰۵
تست‌های آخر فصل ۳۰۸
پاسخ تست‌های آخر فصل ۳۱۶

فصل چهاردهم: حوزه جامعه‌شناسی روستایی

مفاهیم و ساخت جمعیت روستایی ۳۲۱
ده (روستا) و ویژگیهای آن ۳۲۱
مفاهیم مرتبط با ده یا روستا ۳۲۱
عوامل مؤثر در تفرق و تجمع سکونتگاههای روستایی ۳۲۲
انواع مهاجرتهای روستایی ۳۲۲
مهاجرت روستایی در ایران ۳۲۲
ویژگیهای دوره اول مهاجرت ۳۲۲

عنوان **صفحه**

دوره‌ی دوم ۳۲۳
دوره سوم: دوره انفجاری ۳۲۳
خانواده روستایی و قشربندی اجتماعی در جامعه روستایی ۳۲۳
ویژگیهای خانواده روستایی ۳۲۳
گروههای خانوادگی جمعی ۳۲۴
خانواده ستاکی یا دودمانی ۳۲۴
خانواده روستایی در ایران ۳۲۴
قشربندی اجتماعی در روستا ۳۲۵
جمعیت روستایی و جمعیت کشاورز ۳۲۵
قشرهای اجتماعی در جامعه روستایی ایران ۳۲۵
نسق ۳۲۶
خوش نشین (آفتاب نشین) ۳۲۷
الگوی مالکیت در ایران قبل از اصلاحات ارضی ۳۲۷
بهره‌برداری ارضی در ایران قبل از اصلاحات ارضی ۳۲۷
بهره‌برداریهای کشاورزی در ایران بعد از اصلاحات ارضی ۳۲۸
نظام بزرگ مالکی یا شبه فئودالی در ایران ۳۲۹
ویژگیهای نظام سرواژ در فئودالیه غرب ۳۳۰
الگوهای اصلاحات ارضی ۳۳۰
اصلاحات ارضی در ایران ۳۳۰
عوامل مؤثر در اصلاحات ارضی در ایران ۳۳۰
مراحل اصلاحات ارضی در ایران ۳۳۱
پیامدهای اصلاحات ارضی ۳۳۲
توسعه و استراتژیهای توسعه روستایی ۳۳۲
استراتژیهای توسعه روستایی ۳۳۲
سه استراتژی توسعه روستایی ۳۳۲
تحولات جامعه روستایی بعد از انقلاب اسلامی ۳۳۳
واحدهای تولیدی مشاع ۳۳۳
علل واگذاری واحدهای تولیدی مشاع به روستاییان ۳۳۴
مراکز خدمات روستایی،کشاورزی و عشایری ۳۳۴
طرح شهید رجایی کمک به سالمندان ۳۳۴
شرکتهای تعاونی تولید ۳۳۴
ویژگیهای تعاونیهای تولید روستایی ۳۳۴
چکیده فصل: ۳۳۵
تست‌های آخر فصل ۳۳۶
پاسخ تست‌های آخر فصل ۳۴۱

عنوان **صفحه**

فصل پانزدهم: حوزه جامعه‌شناسی شهری

فراگرد شهرنشینی ۳۴۷
شکل و نقشه شهر ۳۴۸
اکولوژی اجتماعی شهر ۳۴۸
تاریخ شهر ۳۴۹
برنامه ریزی شهری ۳۴۹
مورفولوژی (ریخت شناسی شهری) ۳۵۰
نظریه های جامعه‌شناسی شهر ۳۵۱
الف) نظریه های سنتی (کلاسیک) ۳۵۱
ب) نظریه‌های جدید ۳۵۳
از نظر پارک ۳۵۳
نظریه تجدید ساخت فضا (هاروی) ۳۵۴
مکاتب نظری در جامعه‌شناسی شهری ۳۵۵
چکیده فصل: ۳۵۸
نکات تکمیلی: ۳۶۱
تست‌های آخر فصل ۳۶۳
پاسخ تست‌های آخر فصل ۳۷۰

فصل شانزدهم: حوزه جامعه‌شناسی سیاسی

گرایشهای موجود در جامعه‌شناسی سیاسی ۳۷۵
دولت (state) ۳۷۶
قدرت (power) ۳۷۶
اقتدار (Authority) ۳۷۷
مجاری پیوند دولت و طبقات اجتماعی ۳۸۰
الگوی جامعه‌شناسی سیاسی ماکس وبر ۳۸۳
الگوی پلورالیسم یا تکثر منابع قدرت اجتماعی ۳۸۶
الگوی فرعی کورپوراتیسم (Corporatism) ۳۸۷
نظریه توتالیتاریسم درباره نحوهٔ توزیع قدرت ۳۸۷
نظریه اصالت کارکرد و رابطه نظام اجتماعی و نظام سیاسی ۳۸۷
نظرات تالکوت پارسونز ۳۸۸
انواع جامعه سیاسی ۳۸۹
جامعه مدنی ۳۸۹
جامعه توده ای ۳۹۰
جامعه سیاسی تکثرگرا ۳۹۳
انواع رژیمهای سیاسی ۳۹۳

عنوان **صفحه**

انواع دموکراسی از نظر آنتونی گیدنز ۳۹۳
مشارکت سیاسی ۳۹۴
کارکردهای ایدئولوژی درجامعه ۳۹۵
شکافهای اجتماعی در جامعه ۳۹۵
چکیده فصل: ۳۹۶
نکات تکمیلی: ۳۹۸
تست‌های آخر فصل ۳۹۹
پاسخ تست‌های آخر فصل ۴۰۴

فصل هفدهم: حوزه جامعه‌شناسی قشرها و نابرابری‌های اجتماعی

تعریف برخی از مفاهیم مورد استفاده در این حوزه ۴۰۷
نظم اجتماعی (Social order) ۴۰۷
قرارداد اجتماعی (Social rule) ۴۰۷
پایگاه اجتماعی (Social status) ۴۰۸
انواع پایگاه ۴۰۸
نماد (نشانه‌های) پایگاه اجتماعی ۴۰۸
منزلت (Prestige) ۴۰۹
نقش اجتماعی (Social role) ۴۰۹
تعارض در نقش (Role conflict) ۴۱۰
طبقه اجتماعی (Social class) ۴۱۰
تعاریف غیرمارکسیستی از طبقه اجتماعی ۴۱۱
طبقه کارگر جدید (New working class) ۴۱۲
طبقه متوسط (Middle class) ۴۱۳
قشر و قشربندی اجتماعی ۴۱۳
قشربندی اجتماعی و شیوه زندگی ۴۱۴
نظام فئودالی و ویژگیهای آن: ۴۱۶
فئودالیسم اروپایی ۴۱۶
رسته یا نظام مراتب (Estate) ۴۱۶
طبقات فئودال در اروپا ۴۱۷
ویژگیهای نظام فئودالیسم در مشرق زمین ۴۱۷
نابرابریهای اجتماعی ۴۱۸
نظریه های قشربندی اجتماعی ۴۱۹
قشربندی و تحرک اجتماعی ۴۲۳
انواع تحرک ۴۲۳
چکیده فصل: ۴۲۵

عنوان **صفحه**

نکات تکمیلی: ۴۲۸
تست‌های آخر فصل ۴۳۰
پاسخ تست‌های آخر فصل ۴۳۶

فصل هجدهم: حوزه جامعه‌شناسی تغییرات اجتماعی

کنش تاریخی (Historical Action) ۴۴۰
عوامل تغییر ۴۴۱
شرایط تغییر ۴۴۱
کارگزاران تغییر ۴۴۱
نظریه‌های مرتبط با تشریح عوامل و شرایط تغییرات اجتماعی ۴۴۱
تضادها و تعارضات اجتماعی ۴۴۶
تضادهای طبقاتی و مالکیت ۴۴۷
توزیع نامساوی اقتدار (اتوریته) یا حاکمیت ۴۴۷
دوگانگی اقتدار و تضاد منافع ۴۴۸
شبه گروه و گروه ذینفع ۴۴۹
منافع آشکار و منافع ناآشکار ۴۴۹
تعدد و انباشتگی گروه‌ها و تضادها ۴۴۹
دو سطح متفاوت تضاد ۴۵۰
نخبگان: ۴۵۱
جنبش اجتماعی (Social Movement) ۴۵۲
گروه‌های فشار: ۴۵۳
چکیده فصل: ۴۵۴
نکات تکمیلی: ۴۵۶
تست‌های آخر فصل ۴۵۷
پاسخ تست‌های آخر فصل ۴۶۳

فصل نوزدهم: حوزه جامعه‌شناسی انقلاب

انقلاب ۴۶۷
انقلاب یا اصلاح؟ (مناظره پوپر و مارکوزه) ۴۶۸
تئوریهای انقلاب ۴۶۹
تئوریهای مرتبط با رویکرد مارکسیستی ۴۶۹
تئوری «نوسازی و نهادمندی» (هانتینگتون) ۴۷۲
تئوریهای فردگرایانه یا روانشناختی ۴۷۲
تئوری توقعات فزاینده (جیمز دیویس) ۴۷۳
تئوری جامعه توده وار ۴۷۴
تئوری بسیج منابع و منازعه انقلابی (چارلز تیلی) ۴۷۴

عنوان **صفحه**

مراحل تحول انقلابات ۴۷۵
چرا جنگ خارجی رخ می‌دهد؟ ۴۷۵
چرا جنگ داخلی رخ می‌دهد؟ ۴۷۶
چکیده فصل: ۴۷۷
نکات تکمیلی: ۴۷۹
تست‌های آخر فصل ۴۸۰
پاسخ تست‌های آخر فصل ۴۸۳
منابع و مآخذ ۴۸۴

فصل اول

حوزه مبانی جامعه‌شناسی

عناوین اصلی

- تعریف جامعه شناسان از مفهوم جامعه انسانی
- روش‌های ذهنی و عینی
- جامعه‌شناسی
- مفهوم فرهنگ
- تعریف، موضوع و قلمرو علم جامعه‌شناسی
- ...

فصل اول

حوزه مبانی جامعه‌شناسی

واژه «جامعه‌شناسی» (Sociology) برای اولین بار بوسیله آگوست کنت فرانسوی، در کتاب«فلسفه اثباتی»، به کار برده شد. کنت به عنوان بنیان‌گذار علم جامعه‌شناسی معتقد بود که جامعه‌شناسی باید بر پایه مشاهده منظم و طبقه‌بندی شده استوار شود.

جامعه‌شناسی مانند علوم اجتماعی دیگر نسبت به علوم طبیعی دقت کمتری دارد، چون:

۱- روش علمی به تازگی در بررسی رفتار اجتماعی به کار گرفته می‌شود.

۲- دربرخورد با موضوعات انسانی مسائل بسیاری مطرح هستند که در بررسی فیزیک یا زمین‌شناسی وجود ندارد، فلذا پدیده های انسانی پیچیده تر از پدیده های طبیعی بوده و بررسی آنها سخت تر است.

در کاربرد روش علمی برای جامعه‌شناسی باید شرایط زیر را در نظر داشت:

۱- شواهد تحقیق‌پذیر: تحقیق علمی به مشاهداتی عینی و واقعی نیاز دارد که بتوان صحت و سقم آن‌ها را آزمود. بنابراین مسائلی مانند حدوث یا قدم عالم و دیگر مباحث مابعدالطبیعی در تحقیق علمی جامعه‌شناختی جایی ندارد.

۲- پرهیز از طرح حقایق مطلق: علم هیچ حقیقت مطلقی را برنمی‌تابد و حقیقت همیشه باید پذیرای تجدیدنظر باشد.

۳- بی‌طرفی اخلاقی: جامعه‌شناس نباید ارزش‌های شخصی‌اش را در انجام تحقیق حرفه‌ای دخالت دهد.

۴- عینیت: جامعه‌شناس باید درباره موضوع مورد بررسی‌اش از پیش‌انگاره ها بپرهیزد.

۵- استفاده از روش‌های بررسی دقیق و استاندارد شده

۶- مهارت حرفه‌ای

۷- شرایط کنترل شده: باید همه متغیرهای مهم، به استثنای یک متغیر که باید آزمایش شود، تحت کنترل باشند.

پیش از آنکه جامعه‌شناسی به یک رشته علمی تبدیل گردد، جامعه اروپایی بر اثر انقلاب صنعتی و آغاز شهرنشینی، دستخوش دگرگونی‌های بزرگی شده بود. عوامل ایجادکننده این دگرگونی‌ها موضوع‌های مورد بررسی جامعه شناسان اولیه بودند. موضوعاتی مثل فقر، جمعیت، بزهکاری و از هم پاشیدن بسیاری از سنت‌ها.

تعریف جامعه شناسان از مفهوم جامعه انسانی

برخی از متفکران، جامعه انسانی را با بدن انسان مقایسه کرده‌اند. ریشه این تفکر را باید در یونان باستان و در اندیشه ارسطو جستجو کرد، چرا که وی جامعه را به موجودی زنده تشبیه می‌کند.

اسپنسر فیلسوف انگلیسی نیز عقیده دارد که هم جامعه و هم بدن انسان تابع اصل تکامل هستند؛ وی سیستم عصبی بدن انسان را با نظام ارتباطات جامعه مقایسه کرده است.

آگوست کنت جامعه را مرکب از افراد زنده و مرده می‌دانست؛ مردگان با تاثیری که در ذهن اخلاف خویش می‌گذارند به حیات

خود ادامه می‌دهند. از نظر کنت جامعه همانند کاروانی از انسان‌های گذشته و معاصر است که در راه ترقی و تعالی سیر می‌کنند.

امیل دورکیم جامعه را موجودی زنده می‌شمارد و معتقد است همچنان‌که هر جانداری فقط از اجتماع ساده سلول‌ها به وجود نیامده و دارای حس عمومی و حیات است، جامعه نیز تنها از گرد آمدن ساده افراد تشکیل نشده بلکه دارای وجدان و روح جمعی است. وی مطالعه حالات روحی و عاطفی را موضوع علم جامعه‌شناسی می‌دانست.

مرتضی مطهری در کتاب «جامعه و تاریخ» جامعه را چنین تعریف می‌کند: «جامعه عبارتست از مجموعه‌ای از انسان‌ها که در جبر یک سلسله نیازها و تحت نفوذ یک سلسله عقاید و ایده‌ها و آرمان‌ها، در یکدیگر ادغام شده و در یک زندگی مشترک غوطه‌ورند».

آلن بیرو ویژگی های اساسی جامعه را به قرار زیر برمی‌شمارد

۱- عمومیت: یعنی افراد واقع در هر دو جنس و تمامی سنین را، به عنوان یک واحد معنی‌دار در سازمان هستی، در بر می‌گیرد.
۲- تداوم و استمرار: یعنی طول عمر جامعه ازطول عمر هریک از افراد آن فراتر می‌رود.
۳- مشارکت کم و بیش فعالانه: یعنی هر یک از افراد، ضمن آنکه نقش فعالی را در جامعه ایفا می‌کند، از مزایای حیات جمعی نیز سهم می‌برد.
۴- هر جامعه یک واحد عملیاتی یکپارچه است که افراد باید در درون آن جذب شده و در برابر قوانین مربوط به جریان امور در جامعه خاضع باشند.
۵- وجود تمایزات و تفاوت‌های درونی که درنهایت، هدف آن رفع نیازهای مختلف اعضای جامعه به بهترین وجه است.

فردیناند تونیس، جامعه‌شناس آلمانی، بین اجتماع (Community) و جامعه (Society) تمایز قایل شده است. به عقیده تونیس کشش‌هایی که افراد را در «اجتماع» به یکدیگر پیوند می‌دهد از نوع کشش‌های طبیعی مبتنی بر عاطفه و صمیمیت است. در حالی که در «جامعه» کشش‌های سنجیده و حساب شده مبتنی بر روابط مادی و نیازهای متقابل اقتصادی، افراد را به یکدیگر پیوند می‌دهد. مصداق اجتماع، خانواده، دهکده، گروه دوستان، جامعه ایلی، طایفه و... است و مصداق جامعه، شهرهای صنعتی، شرکتهای تجاری، احزاب سیاسی و ... می باشد.

تعریف، موضوع و قلمرو علم جامعه‌شناسی

آگوست‌کنت جامعه‌شناسی را علمی می‌داند که پدیده‌های اجتماعی را با روش علمی مورد بررسی قرار می‌دهد. به عقیده او، به جای خیال پردازی و فلسفه‌بافی درباره امور اجتماعی، باید به همان روش علوم طبیعی که مبتنی بر مشاهده، آزمایش و تجربه است توسل جست.

امیل دورکیم با کاربرد افکار فلسفی در جامعه‌شناسی مخالف بوده و عقیده داشت که امر اجتماعی را جز با امر اجتماعی دیگر نمی‌توان تبیین کرد. به نظر او امور اجتماعی را باید مانند اشیاء تلقی کرده و مانند اشیاء بررسی کرد. وی در تعریف جامعه‌شناسی می‌گوید: «جامعه‌شناسی علم به نهادهای اجتماعی است».

گورویچ می گوید: «جامعه‌شناسی علمی است که پدیده‌های اجتماعی را در همه سطوح و با در نظر گرفتن تحولات آن‌ها، و نیز گروه‌های کوچک و جوامع بزرگ را از نظر سیر تکوینی و اضمحلال آن‌ها، مورد مطالعه قرار می‌دهد.

موضوع علم جامعه‌شناسی پدیده اجتماعی است که از زندگی اجتماعی نشأت می‌گیرد، در جامعه به‌وجود می‌آید، موجودیت مستقل دارد و تغییر و تحول می‌یابد. در زبان جامعه‌شناسی پدیده اجتماعی به هر واقعیت اجتماعی اطلاق می‌شود که برای همه آشکار بوده و عینی و ملموس باشد. مهمترین پدیده‌های اجتماعی عبارتند از: سازمانها، نهادها، هنر، ادبیات، آداب و رسوم، سنتها، آموزش و پرورش و... که هر فرد آن‌ها را در خارج از خود می‌یابد.

آگوست کنت امور اجتماعی را به دو دسته تقسیم می‌کند: امور سکونی و امور حرکتی. امور سکونی اموری هستند که در زمان معینی قرار دارند و امور حرکتی اموری هستند که در جریان و حرکت در طول زمان می‌باشند. مطالعه امور اجتماعی را در یک زمان و مکان و در یک جامعه، مطالعه «استاتیک»، و مطالعه امور در طول تاریخ را مطالعه «دینامیک» می‌نامند.

مفهوم فرهنگ

مجموعه فنون و هنرها و ساخته‌های دست بشری و آثار دیگری که فکر و رفتار انسان را نشان می‌دهند، به صورت یک نظام کامل و همه‌جانبه جلوه‌گر می‌شود که ذیل نام کلی فرهنگ تعریف می‌شود. از این دیدگاه، می‌توان گفت یکی از ویژگی‌های نوع انسان، داشتن فرهنگ است که در هیچ اجتماع حیوانی نمی‌توان نظیر آن را ملاحظه کرد. فرهنگ به یک معنا شامل کلیه آثار مادی و معنوی است که در جوامع بشری بروز و ظهور کرده، در طول تاریخ انسان به وجود آمده و باقی‌مانده است به علاوه، فرهنگ نه فقط «سازمان اجتماعی» جوامع را می‌سازد بلکه بر کلیه اعمال و رفتارهای هر جامعه ناظر است. سطح فرهنگ هر جامعه مستقیماً با پیشرفت علوم و فنون و دانش‌ها و حیات دینی و معنوی جوامع بشری در ارتباط است.

جامعه‌شناسی

جامعه‌شناسی را می‌توان مطالعه علمی زندگی گروهی انسان‌ها تعریف کرد. از آنجا که اصطلاح جامعه‌شناسی و جامعه‌شناس اغلب نادرست به کار می‌روند، لازم است یادآور شویم که چه چیزهایی جامعه‌شناسی «نیستند». جامعه‌شناسی به عنوان یک رشته علمی غیر از فلسفه اجتماعی است. فلسفه اجتماعی، نظام ارزش‌هایی است که به ما می‌گوید یک گروه از مردمان چگونه باید جامعه خود را سازمان بخشند و به چه صورتی باید رفتار کنند. در حالی که جامعه‌شناسان سعی دارند تا نحوه زندگی و کنش متقابل در گروه‌های انسانی را به طور کلی و هر چه عینی‌تر که در ضمن با موازین علمی هم سازگار باشد توصیف و تشریح کنند.

یکی از اهداف مهم جامعه‌شناسی، پیش‌بینی و کنترل رفتارهاست. جامعه‌شناسان با پیش‌بینی روند رفتارهای گروهی می‌توانند به طرح‌ها و برنامه‌های رسمی دولت برای آینده کمک کنند. همچنین مطالعه جامعه‌شناسی به ما کمک می‌کند که با کاهش پیشداوری‌ها و احکام برآمده از تصورات قالبی رفتار خود را با انعطاف بیشتری با موقعیت‌های جدید تطبیق دهیم. سرانجام مطالعه جامعه‌شناسی انسان را مهیا می‌کند که شیوه‌های تازه‌ای را برای مشاهده چهره متغیر واقعیت‌های اجتماعی و واکنش مناسب نسبت به آن جست‌وجو کند.

جامعه‌شناسی به مثابه یک علم

جامعه‌شناسی، همانند دیگر علوم‌اجتماعی و در مقایسه با بسیاری از رشته‌های علوم طبیعی، دقت علمی کمتری دارد. این امر دو دلیل اساسی دارد:

نخست باید دانست که روش‌های علمی در مطالعه رفتارهای اجتماعی به تازگی به کار گرفته شده‌اند.

دوم آنکه وقتی با موضوعات انسانی سروکار داریم با مسائل فراوانی روبه‌رو می‌شویم که کمتر در مطالعه فیزیک یا زمین‌شناسی حضور دارند. افراد رفتارهای خود را پیوسته تغییر می‌دهند و این امر ممکن است روابط آن‌ها را با یکدیگر و نیز با دانش‌پژوهانی که می‌خواهند این رفتارها را مطالعه کنند، دچار تغییر کند.

جامعه‌شناسی محض و کاربردی

جامعه‌شناسی محض جست‌وجوی دانش است بی‌آنکه متعرض چگونگی کاربردهای این شناخت گردد. جامعه‌شناسی کاربردی بر

دانشی استوار است که جامعه‌شناسان محض آن را گردآورده‌اند، به این امید که بکارگیری آن دانش به حل مسائل اجتماعی کمک کند. برای مثال جامعه‌شناسی محض می‌خواهد به علل اساسی شورش‌ها و اغتشاشات نژادی پی ببرد. در حالی که جامعه‌شناسی کاربردی سعی دارد دانشی را که در این زمینه فراهم شده است به کار گیرد تا از ادامه شورش‌ها و اغتشاشات نژادی جلوگیری کند.

روش‌های ذهنی و عینی

در مطالعه رفتارهای بشری دو روش به کار می‌رود:

روش ذهنی رفتار انسانی را از دیدگاه افراد شرکت‌کننده در آن بررسی می‌کند. در این روش جامعه‌شناس در خصوص رفتارهای فرد، علت آن رفتار و احساس او درباره آن رفتار، پرسش‌هایی مطرح می‌کند. در روش عینی جامعه‌شناس صرفاً به مشاهده کنش‌های مشارکت‌کنندگان می‌پردازد و داده‌ها را به طور منظم ثبت و ضبط می‌کند. در این روش تجربیات ذهنی افراد بررسی نمی‌شود.

تعریف فرهنگ

آنان که افراد جامعه را به دو گروه بافرهنگ و بی‌فرهنگ تقسیم می‌کنند، تصوری نادرست و عامیانه از جامعه دارند. از دیدگاه جامعه‌شناسی هیچ فرد بزرگسال و طبیعی، بی‌فرهنگ نیست. فرهنگ را می‌توان به مجموع رفتارهای اکتسابی و مجموع ویژگی‌های اعتقادی اعضای یک جامعه معین تعریف کرد. کلمه اساسی و مهم در تعریف یاد شده اکتسابی بودن است که فرهنگ را از رفتارهای برخاسته از وراثت و ویژگی‌های زیستی متمایز می‌کند.

تمایز فرهنگ از جامعه

۱- گفتاری ← الگوهای صوتی و مکانی پیوسته به آن

۲-۰ نوشتاری ← ثبت تصاویر از گفتاری ککه آموزش و حفظ میراث فرهنگی را تسهیل می‌کند.

۳- جسمانی ← از ادب عامیانه گرفته شده و به معنای برقراری ارتباط با حرکات و ایجاد اشاره است.

جامعه به گروهی از انسان‌ها اطلاق می‌شود که در طول هزاران سال با یکدیگر زندگی کرده و در سرزمین معینی، سکونت گزیده‌اند و سرانجام خود را به عنوان یک واحد اجتماعی متمایز از گروه‌های دیگر سازمان داده‌اند. افراد هر جامعه همچنین فرهنگ مشترکی نیز دارند. ممکن نیست که فرهنگ جدای از جامعه و یا جامعه جدای از فرهنگ باشد؛ هر جا که جامعه‌ای وجود دارد فرهنگ ناظر بر آن نیز وجود دارد.

ارتباط نمادی

یکی از ویژگی‌های خاص انسان توانایی و مهارت او در برقراری ارتباط با دیگران، به عالی‌ترین و پیچیده‌ترین وجه است. استعداد بسیار تکامل یافته انسان در برقراری ارتباطات نمادی، اکتساب فرهنگ را آسان و انتقال فرهنگ را از نسلی به نسل دیگر ممکن می‌کند. جامعه‌شناسان و انسان‌شناسان هر دو بر این عقیده‌اند که چنانچه انسان استعداد و مهارت وسیع فراگیری زبان و برقراری ارتباط با

دیگران را نداشت، نمی‌توانست به حیات خود ادامه دهد. ارتباط نمادی آدمیان، به سه شیوه اساسی صورت می‌گیرد:

۱- شیوه نخست «زبان گفتاری» است که عبارت از الگوهای صوتی و معانی پیوسته به آن است. زبان گفتاری، آموزش و ارتباطات را آسان می‌کند.

۲- دومین شیوه ارتباط، «زبان نوشتاری» است که عبارت از ثبت تصاویری از گفتار است. زبان نوشتاری، آموزش و حفظ میراث فرهنگی را تسهیل می‌کند.

۳- سومین روش، «زبان جسمانی» است که از ادب عامیانه گرفته شده است و به معنای برقراری ارتباط با حرکات دست و صورت و به طور کلی با ایما و اشاره است.

هنجارهای فرهنگی

هنجارهای فرهنگی، معیارهای رفتار ثابتی هستند که گروه به لحاظ فکری و رفتاری از افراد خود انتظار دارد یا آن‌ها را تأیید می‌کند. این انتظارات و رفتارهای حاصل از آن‌ها غالباً از فرهنگی به فرهنگ دیگر تغییر می‌کند. هنجارهای فرهنگی، صورت‌های مختلفی به خود می‌گیرد که برخی از آن‌ها به شرح ذیل هستند:

۱- ارزش‌ها: احساسات ریشه‌دار و عمیقی که اعضای جامعه در آن‌ها شریک هستند. این ارزش‌ها رفتار و اعمال جامعه را تعیین می‌کند.

۲- آداب و رسوم: به آن دسته از شیوه‌های رفتاری عادی اطلاق می‌شود که در جامعه رواج دارد.

۳- عرف: عبارتست از رسومی که ویژگی‌های معناداری از رفتارهای درست و نادرست را دربرمی‌گیرند. عرف هر جامعه، در نظام حقوقی و آموزش‌های مذهبی آن متبلور می‌شود. «قوانین» بخشی از عرف هستند که به صورت قواعد و مقررات درآمده‌اند. هرکس برخلاف این مقررات رفتار کند، با مجازات روبه‌رو خواهد شد.

۴- قوانین: عبارتند از قواعد رفتار که توسط مرجعی سیاسی برقرار گردیده و به وسیله قدرت دولتی دارای پشتوانه یا ضمانت اجرایی (تنبیه و مجازات) است.

فرهنگ آرمانی و فرهنگ موجود

بسیاری از رفتارهایی که در نزد عموم مردم، شدیداً محکوم و نهی شده است، به مقیاس وسیع در مکان‌های خصوصی و خلوت رواج دارد. فرهنگ آرمانی آن است که الگوهای رفتاری آشکار و رسما تأیید شده را در برمی‌گیرد، در حالی که فرهنگ موجود (واقعی) آن چیزی است که عملاً بر جامعه حاکم است. کمتر اتفاق می‌افتد که عملکردهای کنونی مردان و زنان جامعه با الگوهای آرمانی رفتار، برای مدت زمانی طولانی متفاوت باقی بماند.

سازمان فرهنگ

هر فرهنگ به شیوه نظام‌یافته‌ای سازمان می‌یابد تا امکان روابط متقابل و موثر را برای افراد و گروه‌ها فراهم کند. «عنصر فرهنگی» به کوچک‌ترین واحد فرهنگ اطلاق می‌شود که ممکن است یک عبارت، شیئ، حرکت یا نماد باشد.

«مجموعه فرهنگی» به مجموعه پیچیده‌ای از عناصر منسوب به فرهنگ برمی‌گردد.

«نهاد» نظام روابط اجتماعی الگو شده و سازمان یافته‌ای است که در قالب آن، کارکردها و برآوردن نیازهای ضروری فردی و گروهی میسر می‌شود. همه جوامع بشری برای انجام کارکردهای ضروری و تأمین نیازهای حیاتی اعضای گروه خود، پنج نهاد اساسی اجتماعی را بنیاد نهاده‌اند. این نهادهای پنج‌گانه عبارتند از: نهادهای خانوادگی، پرورشی، سیاسی، اقتصادی و دینی. افزون بر آن، جوامع جدید، نهادهای دیگری را نیز به فهرست یادشده افزوده‌اند. برای مثال در آمریکا، نهاد نظامی و نهاد تفریحی

نیز بر این مجموعه افزوده شده‌اند.

«خرده فرهنگ» گروهی کوچک‌تر از جامعه و منسوب به فرهنگی وسیع‌تر است، چرا که بسیاری از هنجارها و موازین فرهنگ بزرگ‌تر را می‌پذیرد، اما از سوی دیگر متمایز از فرهنگ مادر نیز هست، زیرا برخی هنجارها و قواعد خاص خود را دارد.

«ضد فرهنگ» به گروه‌هایی اطلاق می‌شود که با هنجارها و موازین فرهنگ غالب در جدال بوده و آن را شدیداً طرد می‌کنند. برای اینکه فرهنگ به شکل موثر عمل کند و اهداف جامعه را نیز تأمین کند، باید عناصر مختلف آن به خوبی با یکدیگر هماهنگ باشند.

«وحدت فرهنگ» انسجام سازمانی و عملیاتی همه عناصر و مجموعه‌های فرهنگی است که کارکرد واحدی دارند.

قوم مرکزی

قوم مرکزی گرایشی است که برحسب آن افراد جامعه فرهنگ خود را برتر از فرهنگ دیگران می‌پندارند. عادت‌ها و سنن، غالباً ما را با استفاده از وجهه نظرهای اجتماعی ریشه‌دار، به قوم مرکزی ترغیب می‌کنند. به این ترتیب، هنگامی که اعضای یک گروه درباره دیگران به داوری می‌نشینند، غالباً قوم مرکزی آن‌ها را به احساس «خود برتربینی» سوق می‌دهد. قوم مرکزی این فایده را دارد که احساس مشروعیت گروه، وفاداری، میهن‌دوستی و ملیت‌خواهی فرد را تقویت می‌کند. افزون بر آن، قوم مرکزی با حفظ وضع موجود، به منزله نیروی مقاوم در برابر دگرگونی‌ها نیز به کار می‌آید.

نسبیت فرهنگی

چنانچه فرهنگ‌های گروه‌های دیگر را تنها به اعتبار انگیزه‌ها و ارزش‌های خود تجزیه و تحلیل کنیم، فهم الگوهای رفتاری آن‌ها تقریباً غیرممکن می‌شود. داوری درباره معنی و ارزش هر عنصر فرهنگی را باید در نسبت با زمینه فرهنگی آن عنصر صورت داد. شاید یک عنصر فرهنگی که برای ثبات یک جامعه زیان‌بار است، برای ثبات جامعه‌ای دیگر ضروری و حیاتی باشد. ارزش هر رسم، بسته به سهمی است که در فرهنگ مربوط به خود دارد.

ضربه فرهنگی

فردی که تحت تأثیر محیط فرهنگی بیگانه است و میان مردمی زندگی می‌کند که در باورهای اساسی خود با او وجه اشتراکی ندارند، دچار ضربه فرهنگی می‌شود.

دگرگونی فرهنگی

هر چند مردم نسبت به رها کردن سنت‌ها، ارزش‌ها و آداب و رسوم خود برای قبول سنت‌ها، ارزش‌ها و رسوم تازه سختگیرند، کمتر فرهنگی است که در طول تاریخ دگرگونی‌هایی را به خود نپذیرفته باشد. بدیهی است که روش‌ها و حد این دگرگونی‌ها متفاوت بوده است. هر جا که عناصر جدید و مجموعه‌هایی نو در فرهنگ ظاهر شوند و بدینسان محتوا و ساخت فرهنگ را عوض کنند، دگرگونی فرهنگی رخ می‌دهد. مقاومت در برابر دگرگونی هنگامی بیشتر آشکار می‌شود که این دگرگونی‌ها با انحراف شدید از ارزش‌های سنتی مرسوم همراه باشد.

واپس ماندگی فرهنگی

فرهنگ ← عناصر مادی → دگرگوی → تکنولوژی

فرهنگ ← عناصر غیر مادی